

Macek, P., Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva. II.

Československá republika (1918–1939). Police history,

Praha 1999, 144 stran textu + medailony a přílohy, celkem 230 s.

Ladislav Voják

V závěru recenze, kterou jsem na stránkách tohoto časopisu přiblížil čtenářům první díl obsáhlého projektu, věnovaného historii policie a četnictva na území našeho státu (MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva. I. Habsburská monarchie /1526–1918/. Themis, Praha 1997; in Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/1998, s. 348–352), jsem vyslovil přání, aby se v knihkupectvích brzy objevilo jeho pokračování. Autoři mé očekávání naplnili a v nezaměnitelné grafické úpravě, i když ve spolupráci s novým nakladatelstvím, vydali druhý díl své práce.

Pokračování Dějin policie a četnictva zachycuje meziválečnou éru, v níž se bezpečnostní složky habsburské monarchie transformovaly v orgány nového samostatného československého státu a postupně hledaly svou – přece jen poněkud novou – podobu, modifikovaly své úkoly a zdokonalovaly metody práce. Musely při tom zvládnout problém s postupným ovládnutím československého území a překonat první neurovanané poválečné roky, pak se podílely na celkové stabilizaci, která přinesla plody zejména ve druhé polovině dvacátých let, aby se nakonec – bez žádoucího konečného výsledku – znovu potýkaly s důsledky hospodářské krize a čelily vnějšímu ohrožení republiky a jeho vnitropolitickým důsledkům.

Při rozvržení traktované problematiky se autoři v podstatě přidrželi stejného schématu jako v prvním díle. Nejdříve stručně načrtli organizaci československého státního aparátu a pak se zaměřili na jednotlivé bezpečnostní složky, t.j. především státní a komunální policii a četnictvo, ale též na finanční stráž, stráž obrany státu a vojenské bezpečnostní složky. K vlastnímu textu pak připojili krátké medailony osob spjatých s policejní problematikou (ministři vnitra, zbrojní konstruktéři, někteří policejní a četnickí činitelé, historik F. Roubík), seznam použité literatury, resumé v několika jazycích a řadu rozličných příloh a zpestřili je dobovými fotografiemi a reprodukcemi. Práci podrobně rozčlenili, takže není obtížné se v ní orientovat, i když – a to jediné je snad v tomto směru možné jinak bohatě vybavené práci vytknout – není opatřena věcným rejstříkem.

Autoři zůstali konsekventní i při volbě způsobu práce. V klíčových kapitolách se učebnicově soustředili na pečlivý popis organizace, úkolů, výzbroje a výstroje policie a četnictva a práv a povinností jejich příslušníků. V doslovu sice proklamovali snahu vyhnout se jednostrannému přístupu, který by byl buď jen výkladem právních předpisů nebo naopak jen encyklopedií kriminálních historek, ale zcela se mu neubránili. Příliš totiž propadli kouzlu obecně závazných i interních předpisů, jejichž obsah je sice zajímavý, ale někdy by si zasloužil převedení z „úředničiny“ do „lidštiny“ nebo aspoň dodatečný komentář (např. vnitřní organizace ministerstva vnitra), jindy navíc o fungování policejních sborů příliš nevypráví (např. detailní výklad výstrojních předpisů). Kriminální příběhy nás sice nemuseli zahrnout, přesto si některé významné kriminální případy nebo diskutabilní zásahy četnictva pozornost zasloužily. Že se dříve výklady o prvorepublikových bezpečnostních složkách soustřeďovaly jen na ně, a tak zkracovaly obraz bezpečnostních složek předválečného bezpečnostního aparátu, neznamená, že je dnes máme z historie úplně vyškrtnout. Čtenáři by také jistě rádi poznali jména a osudy významných československých policejních úředníků a četnických velitelů (v medailonech se dostalo jen na dva úzce spojené s specializovanými složkami – na autora řady četnických příruček a významného činitele v četnickém školství Josefa Povondru a organizátora leteckých hlídek Antonína Vlka). Jistě by pro ně nebylo nezájímavé dovědět se, jak se utvářely vztahy policejních ředitelů a správců policejních komisařství k politickým úřadům na jejich úrovni, jak bezpečnostní orgány spolupracovaly s vyšetřujícími soudci, jak se odrazilo zřízení kriminální ústředny a zpravodajské ústředny na efektivitě potírání kriminality a na boji s protistátními živly nebo jak účinná byla opatření proti tzv. „potulným cikánům“. Asi by je vedle toho, z jakých složek se skládaly příjmy policistů a četníků, také zajímalo, kolik si v relaci k příjmům jiných vrstev obyvatelstva skutečně vydělali, kam je jejich zaměstnání stavělo ve společenské hierarchii či jak byli zabezpečeni po odchodu ze služby. Prostě – vedle toho, co podle

předpisů býti má, mi tu trochu chybí to, co skutečně bylo, jak vypadal skutečný každodenní život těchto sborů a jejich příslušníků.

Nyní stručně k jednotlivým částem práce. Konceptce úvodní kapitoly Stát a bezpečnostní složky vybízí k řadě otázek, avšak chápu, že vnímání reality vzniku republiky a jejího dalšího vývoje může být značně rozdílné. Chtěl bych proto jen upozornit na dvě faktografické nepřesnosti už z úvodní stránky (s. 9), kterou díky nim i celkovému pojetí považuji za dosti nešťastné entrée:

a) Autoři konstatují, že „téměř všichni státní a veřejní zaměstnanci bývalé monarchie přešli do služeb nového československého státu“. To ovšem platilo jen v oblastech obývaných českým obyvatelstvem, méně už v německém pohraničí a vůbec ne na Slovensku. (A když budu puntičkářský, tak ve vztahu ke Slovensku ještě musím připomenout, že se tu vedle platných normativních právních aktů, tedy zákonů, nařízení a dalších aktů uherských orgánů, recipovaly i normy obyčejového práva; ale na ty, byť měly stejnou váhu jako zákony, nepamatovali ani autor návrhu recepční normy Alois Rašín a členové Národního výboru československého, kteří ji schválili.)

b) Ve včtu nově vznikajících národních výborů autoři opomněli významné zemské národní výbory – moravský Zemský národní výbor v Brně a Zemský národní výbor pro Slezsko se sídlem ve Slezské Ostravě. (V souvislosti s národními výbory se dopustili ještě jedné nepřesnosti, která opět pramení z toho, že se skutečnost vždy neshodovala se stavem předvídaným právními předpisy. Tvrdí totiž o nich, že v prosinci 1918 byla „jejich činnost úředně ukončena“ /s. 13/, a to odpovídá skutečnosti jen zčásti. Vláda se sice začátkem prosince 1918 usnesla „v zájmu jednotné, spořádané správy státní; i v zájmu opravdové konstitučnosti ..., nikoliv aby i v nejmenším chtěla vysloviti nedůvěru národním výborům,“ /provolání vlády ze 7. prosince 1918/ ukončit v českých zemích jejich činnost, ale okolnosti ji přinutily zachovat i nadále národní výbory ve smíšených oblastech v pohraničí, označované jako menšinové národní výbory. Ty pak postupně zanikly až v letech 1919 a 1920.)

Ve druhé kapitole (Organizace státu) nás autoři seznámili především s tím, jak se utvářely jednotlivé ústřední orgány a orgány územní správy a jaké bylo jejich složení. Pro posouzení skutečné povahy československého státního aparátu je však neméně důležité – ne-li důležitější – naznačit jejich kompetence, aby bylo zřejmé, jak byl mezi nimi ve vertikální i v horizontální linii rozložen skutečný politický vliv. Už jako evergreen tu zase musí zaznít upozornění na

rozpor mezi záměry a realitou. Podle ústavní listiny z roku 1920 byla Podkarpatská Rus samosprávným územím (s. 14), ale v době první republiky se jí ve skutečnosti nikdy nestala, a po získání autonomie v roce 1938 měla mít podle ústavního zákona 329/1938 Sb. vlastní sněm (tamtéž), ale ten se nestačil konstituovat. Za upozornění jistě stálo také to, že území Slovenska bylo v letech 1918 – 1928 spravováno prostřednictvím zpočátku neobyčejně vlivného ministra s plnou mocí pro správu Slovenska, tedy zcela specifickou formou, která se odrážela i ve vztahu k bezpečnostním složkám.

Pro stěžejní výklady o policii a četnictvu (III. a IV. kapitola, s. 21–110) platí má připomínka ke způsobu práce (viz výše) – je v nich způsoba cenné faktografie z obecně závazných i interních předpisů, ale málo skutečného policejního a četnického života. Výrazněji než v předchozím díle autoři odlišili výklady o státní a obecní policii, které zaujímaly jiné místo v systému územní správy, byly vykonávány na základě zcela jiných právních předpisů a orgány s odlišně vymezenou působností a jinou organizací a podobaly se navzájem pouze v tom, že si některé obce vytvářely bezpečnostní sbory (v roce 1936 poprvé označené jako obecní stráž bezpečnosti) s úkoly podobnými těm, které plnily „státní“ sbory stráž bezpečnosti. Právě v části o sborech stráž bezpečnosti, předcházející výkladu o obecní policii a pojednávající i o městských bezpečnostních sborech, se však čtenář asi nebude příliš orientovat. Poněkud jej zmate i použití spojení „vládní policejní úřady“, „vládní úředníci“ (ve spojení s přednosty státních policejních úřadů) či „vládní policejní služba“ (s. 27–28). Jako právnímu historikovi mi nedá, abych nepřipomenul, že politické a policejní úřady mohly trestat administrativní přestupky už před rokem 1928 (z formulace na str. 27 budou čtenáři vyzovovat, že šlo o nové oprávnění) a že také mnichovská dohoda v roce 1938 byla jen jedna (což se ovšem vztahuje už k předchozí kapitole; srov. s. 12).

Logice uspořádání ostatních kapitol o jednotlivých bezpečnostních sborech, vždy pečlivě popisujících jejich organizaci, se autoři zpronevěřili ve stručné kapitole o finanční stráž (V.), v níž se o vnitřní struktuře tohoto sboru nedovíme vůbec nic. Alespoň zmínku si určitě zasloužilo rozdělení původní finanční stráž na důchodkovou kontrolu a pohraniční finanční stráž v roce 1920.

Přestože jsem se v předchozích řádcích soustředil především na jednotlivé kritické připomínky, chci opět konstatovat, že autoři dělají záslužnou a náročnou práci, kterou je třeba ocenit. Je jim také třeba popřát, aby jim entuziasmus, s nímž soustřeďují materiály věnované historii bezpečnostních složek, vydržel i pro práci s dalším dílem (nebo díly?).